

ВІДЗИВ

офіційного опонента про дисертаційне дослідження
Белової Наталії Володимирівни «Агроландшафти Передкарпаття, їх
геоекологічна оцінка та шляхи оптимізації»,
представлене на здобуття наукового ступеня кандидата географічних
наук за спеціальністю 11.00.11 – конструктивна географія і раціональне
використання природних ресурсів

Загальна характеристика роботи. Детальний, інколи прискіпливий аналіз дисертації, автореферату та частини опублікованих праць Белової Н.В., дають можливість попередньо зазначити таке:

- Передкарпаття цікавий об'єкт для конструктивно-географічного аналізу (значна площа і значне різноманіття природи) та антропогенно-ландшафтознавчого (значна тривалість господарського освоєння) пізнання;
- детальність проведеного дослідження із використанням значної бази даних, що не так часто зараз зустрічається в подібних вишукуваннях;
- це одна з перших у конструктивній географії скрупульозно розроблених в Україні агроландшафтних моделей впливу людини на своєрідний природний об'єкт;
- чітке відображення на численних картах, картосхемах зібраного матеріалу, аналіз попередніх напрацювань та обґрунтовані висновки, що разом вселяє довіру до результатів дисертаційного дослідження.

Актуальність теми. Безперечно, що дослідження впливу природокористування на ландшафти, особливо зараз і в майбутньому, є актуальним. Цій проблемі присвячені чи не всі дисертаційні вишукування. Белова Н.В. підійшла до цієї проблеми з позицій агроландшафтного пізнання. Це краще й актуальніше, бо дає можливість значно глибше й наглядніше розібратись в правильності чи неправильності природокористування у межах Передкарпаття. Звідси я погоджусь з автором, що Передкарпаття як невід'ємна частина Карпат належить до регіонів України з найбільшим проявом шкідливих процесів, зумовлених сукупністю дії природних й антропогенних чинників. Це призвело до формування низки

негативних екологічних наслідків, зокрема ерозії земель, зсувів, руйнування річкових берегів та інших несприятливих явищ. Останні особливо поширені на водозборах головних річок, жоден із яких не має оптимізованої системи лісових насаджень. Натомість 59% території використовується як сільськогосподарські угіддя, а тому вивчення динаміки сільськогосподарського освоєння регіону, дослідження сучасного екологічного стану агроландшафтів та опрацювання заходів щодо мінімізації шкідливих процесів і збереження природно ресурсного потенціалу території Передкарпаття є актуальними.

Актуальність дослідження Белової Н.В. зумовлена ще й тим, що у межах Передкарпаття незвичні для Карпат або рівнинної частини України, природа і ландшафти. Нетипове тут і їх господарське освоєння, що було активним і різнобічним упродовж сторіч. Це змусило дисертантку розробляти свої, часто індивідуальні підходи до якісного вирішення поставлених проблем.

Ступінь обґрунтованості та достовірності результатів дослідження. Крім дисертації та автореферату, результати будь-якого дослідження представляють на відповідних конференціях та в опублікованих працях. Презентацій на конференціях (близько 10) і публікацій (15) у Белової Н.В. достатньо. Достовірними є й загальні висновки дисертаційного дослідження, що підтверджується:

- ґрунтовною теоретичною підготовкою автора роботи, що знайшло своє відображення у творчому розвитку набутих раніше знань та аналізі й використанні досвіду як вітчизняних, однак слабше зарубіжних вчених;

- значним за обсягом та гарним за якістю польовим, статистичним і картографічним матеріалом, що опрацьований Беловою Н.В. з позицій конструктивної географії та класичного і антропогенного ландшафтознавства;

- застосуванням у процесі виконання дисертаційного дослідження різноманітних груп методів, що дозволило автору глибоко пізнати суть

проблеми і розробити достовірні заходи раціонального природокористування у межах Передкарпаття.

Новизна одержаних результатів. Окремих геокомпонентних досліджень сучасних ландшафтів Передкарпаття є багато, хоча поки що недостатньо. Сільськогосподарські угіддя Передкарпаття, фахівцями сільського господарства теж розглянуті детально. Новизна дослідження Белової Н.В., – зуміла розглянути агроландшафти Передкарпаття комплексно, з позицій ландшафтознавства і конструктивної географії. Необхідні аспекти, пов'язані з особливостями розвитку сільського господарства Передкарпаття, відчувається, що допоміг науковий керівник професор Олійник В.С. Враховуючи це, я погоджуюсь із визначеною дисертанткою новизною дослідження, а саме тим, що нею розроблено й апробовано алгоритм конструктивно-географічного дослідження агроландшафтів Передкарпаття; вивчено особливості водного режиму агроландшафтів регіону; оцінено залежність еродованості земель від співвідношення та просторового розміщення угідь; проаналізовано закономірності поширення деградаційних процесів на річкових водозборах різного ступеня антропогенного перетворення; розглянуто сучасну структуру осушуваних земель та визначено еколого-меліоративний сутпінь їх придатності для сільськогосподарського використання; запропоновано екологічно обґрунтовані показники оптимізованої структури агроландшафтів; розроблено тематичні картосхеми, які відображають різні аспекти антропогенної трансформації агроландшафтів регіону та методику геоecологічного дослідження агроландшафтів, а також комплекс заходів щодо раціонального використання агроландшафтів Передкарпаття; розроблено рекомендації щодо формування екологічно стабільної структури агроландшафтів. На завершення необхідно було зазначити, що все це вперше зроблено з конструктивно-географічних і ландшафтознавчих позицій.

Значущість отриманих результатів для науки і практики. У зв'язку із зазначеною новизною, особливо розробкою комплексної агроландшафтної

моделі регіону давнього освоєння і антропогенної трансформації ландшафтів, дисертаційне дослідження Беловою Н.В. вже має суттєве значення для науки і практики. Такі дослідження дозволять правильно зрозуміти сучасну ситуацію в окремо взятому оригінальному за природою і господарським освоєнням, значному за площею, регіоні. Я переконаний, що оптимізацію природокористування у таких регіонах необхідно розпочинати саме з подібних досліджень, і в цьому аспекті, дисертація Белової Н.В. – зразок. Крім цього, створені дисертантом численні сучасні ГІС-моделі стану і трансформованості геокомпонентів природного середовища та ландшафтів загалом представляють інтерес для регіональних екологічних служб, зокрема Державного управління охорони навколишнього природного середовища, лісового, водного та інших господарств відповідних областей, проектно-вишукувальних, науково-дослідних установ та організацій, як база для обґрунтування рішень з питань покращення природокористування і раціонального використання ресурсів у регіоні. Отримані в ході пошукових розвідок дані можуть бути використанні у навчальному процесі, краєзнавчих дослідженнях, для паспортизації земельних ресурсів регіону, організації заповідних об'єктів тощо.

Щоб особливо підкреслити значущість отриманих Беловою Н.В. результатів для науки і практики, пропоную опублікувати дисертаційне дослідження у вигляді монографії.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та оформлення. Часто у відзивах зазначають, що те чи інше дисертаційне дослідження є «завершеною працею». Жодна із дисертацій не може бути завершеною. Дисертація Белової Н. В. завершена лише на цьому етапі дослідження. Задіта нею тема настільки багатогранна, що мабуть автор повернеться до неї ще багато разів і в різних аспектах. Зараз Белова Н. В. розкрила, на необхідному науковому рівні, поставлені перед нею завдання, достовірно оцінила сучасний стан агроландшафтів Передкарпаття, зуміла розробити реальні пропозиції щодо

раціонального природокористування у цьому староосвоєному, але й зараз оригінальному регіоні.

Структура дисертації логічна, гарно продумана, хоча окремі розділи і глави можна було б суттєво скоротити (зауваження науковому керівнику), основні ідеї та думки автора повністю викладені в опублікованих працях. Відповідає дисертації й автореферат.

З основних недоліків та зауважень суттєві такі:

- розділи I та II краще було об'єднати. Аналітичний огляд літературно-картографічних джерел теж відноситься до теоретико-методичних основ дослідження агроландшафтів;
- чинники (а не фактори) формування агроландшафтів Передкарпаття розглянуті гарно, а історію і специфіку господарського освоєння (хоча би коротко) зовсім упущено. У вступі про це сказано, а у змісті і тексті немає;
- яка різниця між сільськогосподарськими ландшафтами і агроландшафтами. Це різні речі, однак у дисертації цього не зазначено;
- автор не зовсім чітко розрізняє поняття «сільськогосподарські угіддя», «сільськогосподарські ландшафти» і «агроландшафти»;
- не зовсім зрозумілим є вислів автора на ст. 12 дисертації: «визначальною тенденцією антропогенних трансформацій є поступове та всезростаюче перетворення природних ландшафтів у агроландшафти (до цього погоджуюсь), тобто піднесення їх на новий, більш високий рівень еволюції». Таке ландшафтознавець стверджувати не може, адже заміна натурального ландшафту антропогенним не є еволюцією ландшафту;
- якщо «основу агроландшафту формують два основні фактори (чи складові ? Г. Д.) – структура сільськогосподарських угідь та організація сільських поселень..» (ст.26 див.), то чому знову ж таки, не сільськогосподарські ландшафти, а агроландшафти? Раніше автор стверджувала, що основою агроландшафту є сільськогосподарські й лісо угіддя;

- програма дослідження (ст.27 див.) повністю повторює зміст (ст.2) і в дисертації зайва;

- не вірю, що до автора дисертації не було зроблено численних розрахунків, які представлені в дисертації як авторські, зокрема: середньої крутизни схилів, розподілу орних земель за крутизною схилів, гідрологічного режиму тощо;

- спостерігаються суттєві протиріччя у визначенні сучасних агроландшафтів та їх структурою. Попередньо Белова Н.В. стверджувала, що основу агроландшафту складають сільськогосподарські угіддя та сільські поселення. Це, а також дороги, є у визначенні (ст. 70 дис.), однак у розгляді структури будь-якого агроландшафту ні сільських поселень, ні доріг немає;

- осушувальні землі (чому не угіддя за автором, або ландшафтні комплекси) необхідно було розглядати як своєрідні ландшафтно-технічні системи у структурі агроландшафту Передкарпаття, а не просто як землі;

- районування агроландшафту Передкарпаття здійснено обґрунтовано й правильно, однак назва районів та областей не зовсім вдалі. Зокрема: Мостисько-Вишнянський *орний* і Болозівський *орний* осушений агроландшафтні райони та інші названі за *генезою* ландшафтів, а Дрогобицький лісо-лучний та інші, Сівко-Луквинська лісо-лучна область та інші за змістом ландшафтних комплексів. Якщо за змістом, то необхідно не орний, а польовий агроландшафтний район чи область;

- геоекологічна оцінка агроландшафтів Передкарпаття реальна і обґрунтована, однак у розумінні автора агроландшафту, чому не враховано села, дороги і ліси?

Висновок. Дисертаційне дослідження Белової Н.В. цікаве, своєчасне, ґрунтоване на значному фактологічному матеріалі та власних польових дослідженнях, повністю розкриває обрану тему на достатньому науковому рівні. Це суттєвий внесок автора в конструктивну географію через агроландшафтне моделювання впливу природокористування на ландшафтні комплекси окремо взятого регіону. Вперше, на основі такого багатого.

комплексно проаналізованого матеріалу, розроблені обґрунтовані заходи щодо оптимізації природокористування у межах Передкарпаття. Такі дослідження без сумніву можуть бути використані в будь-якому іншому передгірському регіоні, тобто ця робота виходить за межі регіонального рівня.

Загалом, дослідження «Агрolandшафти Передкарпаття, їх геоecологічна оцінка та шляхи оптимізації» відповідає сучасним вимогам до кандидатських дисертацій, а його автор Белова Н.В. заслуговує наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.11 – конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів.

30.05.2016 р.

Завідувач кафедри географії
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського
доктор географічних наук, професор

Г.І. Денисик

